

Inleiding

Je hebt hier een praktisch boek in handen over bewonersparticipatie in de warmtetransitie. Ik heb de warmtetransitie gekozen omdat deze transitie de meest vergaande bewonersbetrokkenheid vraagt. Het is pioniersterrein waarin mijn team en ik de afgelopen jaren veel ervaring opdeden. Die ervaringen delen we in dit handboek. Tegelijkertijd is het boek zo opgebouwd dat je de inzichten kunt toepassen op elk vraagstuk in de leefomgeving waar bewoners zich geraakt en betrokken voelen.

In 2050 verwarmen, douchen en koken we zonder aardgas. Om 2050 te halen is voorbereiding nodig. Daarom hebben alle 342 Nederlandse gemeenten startwijken aangewezen, buurten, dorpen of kernen waar de transitie naar aardgasvrij al in 2030 wordt gerealiseerd. Nederland telt ongeveer 3400 wijken en 2400 dorpen en kernen. Tien procent van de woningen in Nederland is al aardgasvrij, en er zijn 66 proeftuinen: buurten waar sinds 2018 wordt geëxperimenteerd met de transitie.

Bewonersparticipatie wordt meestal aangevlogen vanuit een opdrachtgever die iets wil, en daar een bepaalde mate van 'meespraak' voor overheeft. In het hele land zien we polarisatie, wantrouwen tegen de overheid en weerstand tegen ingrepen in de leefomgeving. Het blijft een hardnekkig patroon om bewoners te benaderen met een plan: er komt hier een windpark; hier willen we een zonneweide; in deze wijk komt een warmtenet. 'Hoe krijgen we de bewoners mee?'

In dit boek draaien we het om: verplaats je eens in de bewoner die je zelf ook bent. Wat heeft jouw aandacht en prioriteit? Samen een huis kopen? Je eerstgeborene? Je jonge gezin, nieuwe baan, carrière, droomreis, sabbatical, studerende kin-

deren, eindelijk met pensioen en zelf je leven inrichten, je gezondheid, mantelzorgen, kleinkinderen, of je nabestaanden goed achterlaten? Waar in jouw leven is plek voor de transitie naar een gezondere planeet? Ben jij bezig met isoleren? Met gezond en duurzaam eten? Met het vergroenen van je tuin en de straat? Met de aanschaf van een elektrische auto, zonnepanelen? Met overlast op straat? Met aardgasvrij wonen?

Stel: je wijk is een startwijk om van het aardgas af te gaan. Dan zijn er een aantal scenario's mogelijk. We lopen ze af, samen met jou, en de vragen en opmerkingen die wij van bewoners te horen kregen - misschien ook jouw vragen?

Scenario warmtenet. In de wijk kan een warmtenet als voldoende buurtgenoten meedoen. Wat vraag jij je af? Wat komt er op je af? Vragen als: 'Waarom zijn wij startwijk?' 'Waarom meteen van het aardgas af? Kan ik niet gewoon doorgaan met zuinig leven en energiebesparing? Met isoleren, aardgasvrij gereed worden?' 'Wat kost het mij? Wat moet ik investeren?' 'Welke ingrepen zijn er nodig in mijn woning? Past dat in mijn huis?' 'Werkt zo'n warmtenet wel goed of zit ik straks in de kou? Dat warmtenet in X, Y, Z is misgelopen, kan dat hier ook gebeuren? Is het wel veilig?' 'Gaan mijn maandlasten omhoog?' 'Ik heb een houtkachel/een ventilator die ook verwarmt/een warmtepomp en ik wil niet op een warmtenet: kan ik er onderuit?'

Scenario warmtepomp. De wijk wordt all electric: allemaal in eigen tempo aan de warmtepomp. 'Wat kost dat?' 'Past dat in mijn huis? Moet ik mijn woning ingrijpend verbouwen? Moet mijn keuken er dan ook uit?' 'Ik vrees voor geluidsoverlast van al die warmtepompen naast elkaar.' 'Kan het elektriciteitsnet dat wel aan?' 'Mag ik ook wat anders kiezen? Ik heb al een airco die verwarmt en koelt.'

Scenario bronnet. Er komt een zeer lage temperatuur bronnet. 'Krijg ik mijn huis dan nog wel warm?' 'Waarom zijn wij startwijk? Kun je niet beter in de nieuwbouw beginnen? Wij zijn altijd het kind van de rekening.' 'Het is nog geen bewezen techniek! Laten we wachten op betere opties, geothermie bijvoorbeeld.' 'We hebben warmere aanvoertemperatuur nodig.' 'Een boiler- en buffervat past niet in mijn huis.' 'Laten we waterstof nemen, dan kan het gasnet blijven liggen. Dat is trouwens net vernieuwd. Moet dan straks de straat weer open? Stedin heeft hier net de straat opengegooid om het elektriciteitsnet te vernieuwen. Ja, ik heb nu een slimme meter. En de riolering is ook een paar jaar geleden vervangen. Waarom doen ze dat niet allemaal in één keer? De gemeente pakt geen enkel project goed aan. Altijd vertraging en gedoe.' 'De woningbouwcorporatie heeft helemaal niet goed gerenoveerd, we zitten nog steeds in de kou en in de schimmel.' 'Kijk eens hoe die straten eruit zien, en het groen. Laat ze dat eerst aanpakken.' 'Ik wil geen proefkonijn zijn. Kan de gemeente mij dwingen?'

De warmtetransitie in de wijk heeft alle kenmerken van een prisoner's dilemma:

- Bewoners weten niet van elkaar waar ze staan en welke voorkeur ze hebben;
- Samenwerken levert een beter resultaat op dan de individuele route;
- Maar de individuele route lijkt aantrekkelijker, rationeler want je weet wat je nu hebt, en verandering leidt tot een onzekere toekomst;
- Zonder begeleiding lukt het niet om keuzes met de hele groep af te stemmen.

Het is een transitie, iedereen moet mee. Of anders gezegd: pas als iedereen meedoet, slaagt het. Dus de gemeente wil iets bereiken en weet dat een collectieve aanpak